

God and the Earthly City, the features of the interaction of man and the state in the Augustinian era, as well as the possibility of a man to enter the City of God according to the theologian's ideas are analyzed. It emphasizes the direction of Augustine's thinking about the state on the establishment, that only the theocratic functioning of power can ensure the socially effective functioning of the state. It is noted that secular state power, according to Augustine, is given to people by God's grace to ensure order and stability in society.

Keywords: Aurelius Augustine, philosophy, state, city of God.

Зубов В. О., доктор філософських наук, доцент, професор кафедри богослов'я і гуманітарних дисциплін, Класичний приватний університет (Україна, Запоріжжя), zubov15021967@gmail.com

Кривега Л. Д., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя), ukra29@gmail.com

Основні ідеї Аврелія Августина про державу

Дослідницький інтерес спрямований на аналіз поглядів Аврелія Августина про державу. Відзначається, що суспільні процеси того часу і душевні переживання Аврелія Августина дають пояснення багатьом принципам його теорії держави, яка поряд з філософією історії виступає однією з основних тем його праці «Про Град Божий». Дано аналіз проблем паралельного функціонування двох форм державності, сутнісних характеристик Міста Бога і земної Граду, особливостей взаємодії людини і держави в епоху Августина, а також можливості людини потрапити в Град Божий згідно з уявленнями богослова. Підкреслюється спрямованість роздумів Августина про державу на установку, що тільки теократичну функціонування влади може забезпечити соціально ефективне функціонування держави. Відзначається, що світська державна влада, згідно з Августином, дана людям Богою милістю для забезпечення порядку і стабільності в суспільстві.

Ключові слова: Аврелій Августин, філософія, держава, місто Боже.

* * *

УДК 130.2

Борисова–Желєзна К. О., аспірантка, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), kvemailvk@gmail.com

КУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ РУТ БЕНЕДИКТ

Робота присвячена дослідженню культурантропологічної концепції Р. Бенедикт, а саме – її польовим дослідженням, в межах яких американською дослідницею була сформована концепція акцентуації культури як фактору формування особистості. В цій статті увага зосереджена саме на етнопсихологічному напрямі досліджень, а саме – на концепції конфігураціоналізму культур, яка досить докладно ілюструє як відбувається взаємодія між культурою та особистістю, та яку роль у формуванні особистості відіграє культурна інтеграція. Наголошуючи на виключному зв'язку між культурою і особистістю, Р. Бенедикт стверджує, що в процесі інкультурації кожен індивід сприймає цінності та особливості власної культури, водночас формуючи себе як особистість у відповідності з цими цінностями і нормами суспільного життя. Авторський підхід до теоретичного здобутку американської мислительниці–практика, визначається аналізом співвідношення «культура–особистість».

Ключові слова: особистість, культура, конфігурації культури, культурна домінація, етос культури, паттерн, поведінка.

На початку ХХ ст. відбувся надзвичайно важливий поворот у розвитку антропологічної науки, який відзначився підвищенням уваги до проблеми «людської особистості». Важливу роль у зміні поглядів на проблему людини відіграла філософія, на протипагу природничо–науковому погляду на людину, як на біологічну істоту – філософія наголосила на унікальності людини та необхідності дослідження її сутності та особливого положення людини в бутті. Це стало своєрідним поштовхом для розвитку багатьох наукових напрямків,

зокрема і культурної антропології, яка займалася дослідженням взаємозв'язку культури і особистості і значно розширила і збагатила наукове уявлення щодо проблеми культури і особистості.

Важливу роль у розвитку культурної антропології як науки, відіграла американська антропологічна школа або, як її ще називають, школа Франца Боаса, в межах, якої сформувалися три різних течії: історична – представлена іменами таких вчених, як Ф. Боас, А. Крьобер, К. Віслер та Р. Лоуї; етнопсихологічна – її учасниками були А. Кардінер, Рут Бенедикт та Маргарет Мід; культурно–еволюційна – представлена роботами Л. Уайта, М. Салінса та Е. Сервіса.

Таке різноманіття напрямів в рамках однієї наукової школи спричинено тим, що кожна з них виробляє на власну методологію та використовує специфічну методику досліджень. Втім варто зазначити, що об'єднуючим фактором для всіх трьох напрямів стало визначення культури, як центрального об'єкта досліджень, та акцентування на тому, що саме культура є визначальним фактором у формуванні особистості.

Суттєвий вклад в розуміння культури своєрідних на перший погляд народів, зробили представники етнопсихологічного напрямку в рамках американської антропологічної школи. Вдало поєднуючи психологію з етнографією в своїх польових розвідках, етнопсихологи сформували цілісну картину двостороннього зв'язку між культурою та особистістю. На відміну від своїх попередників, представників історичної школи (яку очолював батько антропології Франц Боас), етнопсихологи поставили в центр своїх інтересів індивіда, як рушійну силу розвитку культури, що не дивно, зважаючи на психологічну спрямованість їхніх досліджень. Культуру вони розглядали як певну абстракцію, а індивіда – як справжню реальність з усіма емоціями і переживаннями, з якого саме і має починатися дослідження тієї чи іншої культури. Серед них була і Рут Бенедикт.

Рут Бенедикт, – одна з найбільш поціновуваних американських антропологів ХХ ст., яка зробила значний внесок в дослідження етнопсихологічного напрямку. Вона захистила дисертацію в Колумбійському університеті під керівництвом вже згаданого Ф. Боаса. Ранні роботи дослідниці, включаючи її кандидатську дисертацію, були засновані на бібліотечних дослідженнях. Вона також провела ряд польових досліджень, які стали базисом для написання таких значних праць як «Configurations of Culture in North America» («Конфігурації культури в Північній Америці» 1932); та «Patterns of Culture» («Моделі культури» 1934); Ще одна праця, яка не є результатом польових досліджень, проте чудово показує взаємозв'язок людини і її культури – «The Chrysanthemum and the Sword, Palterns of Japanese Culture» («Хризантема і меч» 1946).

Так в статті ми зробимо спробу дослідити, як саме в дослідженнях представниці етнопсихологічної школи – Рут Бенедикт – відбувається взаємодія між культурою та особистістю, та яку роль у формуванні особистості відіграє культурна інтеграція.

Визнаючи унікальність кожної з культур, дослідниця поділяла погляди свого наставника Ф. Боаса щодо ідеї культурного релятивізму та культурного детермінізму, на які він вказував в своїй роботі «Розум первісної

людини» сам Ф. Боас: «В давнину, безсумнівно, не існувало такої величезної чисельної нерівності, яка зараз спостерігається в багатьох країнах. Отже, умови для асиміляції в давній Європі, були набагато більш сприятливі, ніж в тих країнах де в наш час первісні народи стикаються з цивілізацією. Тому нам немає потреби припускати, що давні європейці відрізнялися більшою обдарованістю, ніж інші раси, що не відчували до недавнього часу впливу цивілізації» [1, с. 12].

Така позиція суттєво вплинула на розвиток думки дослідниці і послужила поштовхом для розвитку ідеї конфігураціоналізму культур. Суть цієї ідеї полягає в тому, що кожна культура має унікальний характер, сформований в ході індивідуального історичного процесу розвитку культури, що породжує певну структуру, в якій тим чи іншим чином поєднуються культурні риси та формується власне конфігурація культури. В своїй найбільш відомій статті «Configurations of culture in North America» дослідниця зазначає, що підхід дифузійністів до вивчення культури є недостатньо ефективним і навіть називає цей період анекдотичним періодом в антропологічній теорії, – саме через фокусування уваги лише на окремих культурних елементах, відірваних від культури як цілого.

На думку Р. Бенедикт «(...) Антропологічна теорія повинна враховувати не окремі предмети, а людські культури як органічні та функціонуючі єдності» («(...) anthropological theory must take into account not detached items but human cultures as organic and functioning wholes») [2, р. 1]. Розгляд культури, як органічного функціонального цілого, дав можливість дослідниці поглянути на те, як співвідносяться та взаємопроникають елементи культури, створюючи при цьому культурні конфігурації, які в свою чергу визначають етос кожної окремої культури. Пані Рут займалася пошуком основоположного пояснювального принципу, який дав би можливість зрозуміти і різне походження елементів, з яких була побудована культура, і саму цілісність, притаманну кожній культурі.

Дослідниця наголошує на тому що окремі культурні риси, наявні в одній соціальній групі, можуть бути в довільному порядку перемішані в іншій соціальній групі і утворювати абсолютно різні, а інколи навіть протилежні комбінації. «Як ми можемо побачити, кінцевий факт людської природи полягає в тому що людина буде свою культуру на відмінних між собою елементах, комбінуючи та рекомбінуючи їх» [4, р. 109]. В ході такої комбінації та рекомбінації культурних елементів, кожна з культур формує свої унікальні цінності, табу і звичаї таким чином, що надзвичайно важливе для однієї культури, для іншої може бути абсолютно другорядним, а часто взагалі не береться до уваги.

Відбір низки визначальних культурних рис призводить до виникнення в окремі культури певної культурної домінанти, яку дослідниця визначила, як етос культури. «Кожна велика культура займає певний напрямок, не зайнятий іншими, вона розробила такі вірування та інститути, які щонайглибше відображають цю фундаментальну спрямованість, і повна розробка цього унікального високо індивідуалізованого ставлення до життя є тим, що має значення в цій культурній епосі» («Each great culture has taken a certain direction not taken by another, it has developed beliefs and institutions until they are

expression of this fundamental orientation and the full working out of this unique a highly individualized attitude toward life is what is significant in that cultural epoch») [2, р. 3].

Досліджуючи культуру племені індіців Пуебло, Р. Бенедикт виділила в якості домінантної поведінки наступні риси: стриманість, відмову від крайнощів, намагання уникнути насилля та бажання до кооперації. Таке спостереження дозволило дослідниці, спираючись на ідеї Фрідріха Ніцше визначити цей тип культури як аполонійський. «Культура південно-західного племені Пуебло (...) є ґрунтовною, інституціоналізованою системою забезпечення тверезості та стриманості поведінки. Ця домінуюча тема ефективно запобігла розвитку тих типових діонісійних ситуацій, які більшість інших північно-американських племен виділяють у кожній фазі життя, культивуючи нестриманість та емоційну непомірюваність, а також роблячи акцент на таких фазах, як народження, підлітковий вік, менструація, смерть, які амбівалентно заряджають життєві кризові ситуації, обтяжені ризиком і небезпечною енергією» «The culture of the southwest Pueblo, as I have pointed out in the article referred to above is a thoroughgoing, institutionalized elaboration of the theme of sobriety and restraint in behavior. This dominating theme has effectively prevented the development of those typical Dionysian situations which most North American tribes elaborate out of every phase of life, cultivating abandon and emotional excesses, and making birth, adolescence, menstruation, the dead, the taking of life crises ambivalently charged occasions fraught with danger and with power» [2, р. 5].

Діонісійський тип культури, як зазначає Р. Бенедикт, є протилежним аполонійському: представники даного типу культури є схильними до крайнощів, насилля, намагаються досягти авторитету будь-яким шляхом. Цікаво що племена, які фактично є сусідами, зробили настільки різний вибір щодо етичного спрямування культурних рис і настанов. На думку Р. Бенедикт, етос культури формується не стільки за рахунок географічного положення, екологічної та економічної ситуацій, скільки завдяки певному типу мислення того чи іншого народу або племені, певному розгортанню їхніх ідей та емоційних характеристик. Афективні риси, ідеї, набори цінностей, особливості міжособистісних відносин, які пронизують певну культуру Р. Бенедикт називає культурними паттернами. Саме емоційна спрямованість певної спільноти визначає основні паттерни, які інтегровані в певну культуру.

Наголошуючи на вирішальному значенні психологічного фактору в дослідженні культури, вчена зазначає: «Якщо ми зацікавлені в розумінні культурних процесів, то єдиний шлях, яким ми можемо дізнатись значення вибраного елемента поведінки, – це дослідити мотиви, емоції та цінності, інституціоналізовані в цій культурі» («If we are interested in cultural processes, the only way which we can know the significance of the selected detail of behaviour is against the background of the motives and emotions and values that are institutionalized in that culture») [4, р. 49].

Дослідження культури племен Зуньї і Квакіутль, привели вчену до висновку, що людська поведінка є надзвичайно пластичною і саме культура відіграє

вирішальну роль у її формуванні: «Ніщо не здається мені більш важливим, за фундаментальні і відмінні конфігурації в культурі і те що саме моделі культури створюють і обумовлюють емоційні та когнітивні реакції своїх носіїв, так що вони стають неспівмірними, кожна спеціалізується на певному обраному типі поведінки і кожна виключає поведінку притаманну протилежній моделі культури» («None seem to me more important than this of fundamental and distinctive configurations in culture that so pattern existence and condition the emotional and cognitive reactions of its carriers that they become incommensurables, each specializing in certain selected types of behavior and each ruling out the behavior proper to its opposites») [2, p. 4].

Ця точка зору є суголосною з думкою колеги Р. Бенедикт, відомої дослідниці в сфері культурантропології М. Мід. В своїй роботі «Sex and Temperament in Three Primitive Societies» М. Мід зазначала: «Ми змушені зробити висновок про те, що людська природа практично неймовірно пластична, адже вона точно реагує, співставляючи контрастні культурні умови. Різниця між людьми всередині культури майже цілком повинна бути закладена в відмінності в обробці наявного фактажу, особливо в ранньому дитинстві, і форма цього обумовлення є культурно визначеною» («We are forced to conclude that human nature is almost unbelievably malleable, responding accurately and contrastingly to contrasting cultural conditions. The difference between individuals within a culture, are almost entirely to be laid to differences in conditioning, especially during early childhood, and the form of this conditioning is culturally determining») [5, p. 39].

Саме культурно детерміновані умови, про які говорять дослідниці, відіграють вирішальну роль у формуванні типу особистості. Абсолютно контрастні типи культур, виявлені в двох племенах Зуньї і Квакіутль, чудово ілюструють примат культурного фактору над біологічним. На думку вченої, різні культури надають особливого значення певним поведінковим рисам, які внаслідок цього стають центральними рисами тієї чи іншої культури, а навколо цих рис організуються інші аспекти цього суспільства. Саме за рахунок відбору основних поведінкових рис кожна культура формує свої унікальні культурні паттерни або, як їх іще називають, – культурні теми. Слід зазначити, що термін «pattern» з'являється в культурантропології саме завдяки Рут Бенедикт, яка запозичивши цей термін з біології, використала його для позначення унікальної конфігурації внутрішньокультурних рис, об'єднаних спільною темою. Але що саме прокує відбір спільноюю саме цих, а не інших рис? Тут авторка «Паттернів культури» повністю погоджується з думкою свого вчителя Ф. Боаса щодо важливості розуміння психологічної природи культурної інтеграції. Як зазначав Ф. Боас «Інтерпретація культури з точки зору географічного середовища є безглуздою, оскільки ми не знаємо жодної культури, яка виникла як пряма реакція на географічні умови; можна говорити лише про ту чи іншу ступінь їх впливу на всі відомі нам культури» [6, p. 84].

Причиною відбору певних рис, є на думку дослідниці, зовсім не зовнішні фактори, такі як – географічне розташування, економіка, демографія,

технології, – вони звичайно мають свій вплив на формування культури, проте вони є не лише детермінантами, але й детермінованими величинами. Справжні ж детермінанти людської поведінки можуть бути пояснені лише в термінах внутрішньої культурної динаміки, що спирається на несвідомі категорії та домінуючі ідеї. Підтвердженням цьому слугують згадувані вище особливості культур племен Квакіутль та Пуебло, які за географічним розташуванням не надто віддалені одне від одного, але їх внутрішні динаміки є абсолютно протилежними, що робить цінності і прагнення одних зовсім незрозумілими і навіть неприйнятними для інших.

Це як зазначає дослідниця, пояснюється тим що кожна культура розвивається за власною унікальною траєкторією, у відповідності до можливостей та схильностей її членів, саме тому різноманітність можливих культурних комбінацій є нескінченною.

Кожна культура не лише наділена особливими та унікальними конфігураціями поведінкових рис, вона також наділена власними унікальними емоційними конфігураціями. Таким чином, враховуючи емоційну складову, культура сама формує людську особистість у відповідності з її відчуттями та мотиваціями, – тобто сама розвиває в носіях культури найбільш характерний для них, а отже і для культури тип темпераменту. Проте, це не означає що всі члени однієї культури мають однаковий темперамент. Ось що написала з цього приводу в своїй роботі «Хризантема і меч» сама Р. Бенедикт: «Люди, які взяли для життя якусь систему цінностей, не можуть протягом довгого часу жити, відгородившись від неї, і мислити і вести себе відповідно протилежного ряду цінностей, не опинившись при цьому в стані бездіяльності і хаосу. Вони намагаються домогтися більшої відповідності з прийнятими в їх культурі нормами. Вони обзаводяться якимись загальними раціональними підставами і загальними мотиваціями» [7, p. 3].

Наголошуючи на виключному зв'язку між культурою і особистістю, Р. Бенедикт стверджує, що в процесі інкультурації кожен індивід сприймає цінності та особливості власної культури тим самим формуючи себе як особистість у відповідності з цими цінностями і нормами суспільного життя. Процес інкультурації відбувається в першу чергу за рахунок виховання дитини. Заохочуючи розвиток відповідних їх культурі поведінкових рис та блокуючи розвиток тих рис, які не відповідають культурі, батьки формують в своїй дитині певний тип особистості.

Р. Бенедикт стверджує, що основною детермінантою формування особистості є її культура, а оскільки кожна культура є унікальною і неповторною, то і люди, які є носіями різних культур, думають, відчувають і діють по-різному. З цього випливає, що культури – це не просто унікальні в собі об'єкти, але й несумісні з іншими. Дослідниця підтримує ідею радикального плюралізму, наполягаючи на тому що кожна культура продукує унікальний набір людських характеристик.

Ідеї Р. Бенедикт зайняли важливе місце в американській антропологічній думці, зокрема ідея щодо культури, як основної детермінанти формування особистості, стала центральною тезою в дослідженнях напрямку «культура і особистість».

Список використаних джерел

1. Боас Ф. Ум первобытного человека / Франц Боас; пер. с англ. А. М. Водена. – М.–Л.: Гос. изд-во, 1926. – 153 с. // Boas F. Um pervobyitnogo cheloveka / Frants Boas; per. s angl. A. M. Vodena. – М.–Л.: Gos. izd-vo, 1926. – 153 s.
2. Benedict R. Configurations of Culture in North America // American Anthropologist, 1932. – №34 (1). – P.1–27.
3. Behar R., Gordon D. A. Women Writing Culture / Ruth Behar and Deborah A. Gordon, eds. – Berkeley: University of California Press, 1995. – xiii + 457 p.
4. Benedict R. Patterns of Culture. – N.Y., Boston: Houghton Mifflin, 1934. – 260 p.
5. Mead M. Sex and Temperament in Three Primitive Societies. – New York: Morrow, 1970. – 374 p.
6. Boas F. Some Problems of Methodology in the Social Sciences // The New Social Science. – Ed.: White Leonard B. University of Chicago, 1930. – P.84–98.
7. Benedict R. The chrysanthemum and the sword: patterns of Japanese culture. – Boston: Houghton Mifflin Co., 1946. – 324 p.

*Borisova-Zheleznova K. O., graduate student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Ukraine, Kyiv), kvemailvk@gmail.com*

Culture as a factor of personality formation in field research Ruth Benedict

The work is devoted to the study of R. Benedict's cultural and anthropological concept, namely, to her field research, within which the concept of cultural accentuation as a factor of personality formation was formed by the American researcher. This article focuses specifically on the ethnopsychological direction of research, namely, on the concept of cultural configurationalism, which illustrates in some detail how the interaction between culture and personality takes place, and what role cultural formation plays in shaping the personality. Emphasizing the exceptional relationship between culture and personality, R. Benedict argues that in the process of inculturation, each individual perceives the values and characteristics of his culture, thereby forming himself as a person in accordance with the values and norms of public life. An author's approach to the theoretical heritage of the American mission-practitioner is defined of analysis «culture–personality» interrelation.

Keywords: personality, culture, configurations of culture, cultural dominant, ethos of culture, pattern, behavior.

* * *

УДК 168.522

Вершина В. А.,
кандидат философских наук,
доцент кафедры философии, Днепровский
национальный университет им. Олеса Гончара
(Украина, Днепро), vivi.dp@ukr.net

Михайлюк О. В.,
доктор исторических наук, профессор,
заведующий кафедрой документоведения и
информационной деятельности, Национальная
металлургическая академия Украины
(Украина, Днепро), mich_al@ukr.net

КОНЦЕПЦИЯ КАРНАВАЛА М. М. БАХТИНА КАК ОБЪЯСНИТЕЛЬНАЯ МОДЕЛЬ КУЛЬТУРНО– ИСТОРИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Неадекватность концепции карнавала М. М. Бахтина исторической реальности отмечали многие исследователи. Бахтин рассматривал вполне определенный период в истории культуры: период «смены парадигм», ситуацию, сложившуюся на рубеже эпох, на рубеже культур. Схема противостояния «смеховой культуры» и «официальной», «карнаваллизации сознания» соответствует не только Средневековью и Ренессансу, ее целесообразно экстраполировать и на другие периоды истории, она имеет универсальный характер. Раскрывая амбивалентность культуры, ее внутреннюю противоречивость, Бахтин выявляет механизм ее самодвижения. Речь идет о глубинных основаниях культуры, универсальности и динамике культурно–

исторического процесса, о механизмах преемственности, цикличности и диффузии культуры и т.п. Концепция карнавала Бахтина рассматривается как своего рода модель, которая обнаруживает глубинную общность культурно–исторических процессов самой разной природы и позволяет объяснить механизм культурно–исторических трансформаций.

Ключевые слова: Бахтин, карнавал, культурно–историческая трансформация.

(статья друкується мовою оригіналу)

В последнее время «бахтинология» оформилась чуть ли не в целую науку. Библиография работ о Бахтине практически необозрима. Идеи Бахтина приобрели большую популярность. Бахтин оказался созвучным эпохе постмодерна, его считают едва ли не первым постмодернистом [27, с. 207].

Концепция карнавала М. М. Бахтина вызвала при своем появлении неоднозначное отношение, и в настоящее время она не всеми признана. Неадекватность концепции карнавала М. М. Бахтина исторической реальности отмечали многие исследователи, рассматривая ее как «своего рода научный миф» (А. Я. Гуревич) [16], или как «модель», «достаточно абстрактную «доктрину», важнейшие положения которой не только остаются не проясненными, но и не предполагают какой бы то ни было временной (исторической) или пространственной (и географической, и национально–культурной) конкретизации» (А. Л. Гринштейн) [14, с. 23]. Л. М. Баткин отмечает, что М. Бахтин, как правило, равнодушен к идеологии Рабле, если она не растворена без остатка в амбивалентном смехе [5, с. 403–404]. Но Рабле и не был для Бахтина самоцелью. По свидетельству Н. Панькова, не изучение Рабле подтолкнуло Бахтина к открытию противоборства двух культур средневековья, а открытие двух культур средневековья (прежде всего – народной) побудило Бахтина изучать Рабле [29]. По словам С. С. Аверинцева, Бахтин берет Рабле вовсе не как индивидуального автора таких–то десятилетий, а как универсальную философско–антропологическую парадигму [2, с. 10].

Представляется возможным говорить о своего рода историософии Бахтина, при всех негативных, на наш взгляд, коннотациях этого понятия. Историософский подход традиционен для русской философии. Историософия может рассматриваться как определенная совокупность общественно–мировоззренческих идей, которые составляют оценочный критерий в философской системе изложения истории, как своего рода «идеология истории». Это выводит историософию за рамки собственно науки.

Идея амбивалентности занимает особое место в концепции М. М. Бахтина. И тексты, и сама мысль Бахтина амбивалентны: они требуют отказа от некоторых привычных приемов мысли, в частности – от установки на однозначную систему оценок [13, с. 123].

Раскрывая амбивалентность культуры, ее внутреннюю противоречивость, Бахтин выявляет механизм ее самодвижения. Амбивалентность – одно из важнейших свойств культуры, основа культуры как таковой. В простейшем виде амбивалентность означает двойственность, противоположность тех или иных смысловых определений, в которых воплощаются стандартные (устоявшиеся, «знаковые») символические константы. Но такое понимание амбивалентности